

УДК:
316.75+327(4-672EU)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXII) IX, vol=25
Бр. 3 / 2010.
стр. 311-344.

*Ђорђе Стојановић**
Факултет за европске правно-политичке студије,
Универзитет Сингидунум, Нови Сад
*Петар Матић***
Институт за политичке студије, Београд

КОНЦЕПТ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ: СЛУЧАЈ ЕУ***

Сажетак

Примарна истраживачка интенција овога рада су идеациони и бихевиорални феномени који карактеришу процес формулисања стратешке агенде ЕУ. У првом делу рада, аутори анализирају теоретске проблеме у дефинисању концепта стратешке културе као проблеме односа стратешке културе и понашања политичких ентитета in genere. У другом делу рада, аутори као важне стратешке квалитете ЕУ идентификује: инклинирање ка мирном разрешавању конфликта и профилактичку употребу проактивних мера зарад иницијалног спречавања конфликта, мултилатерализам и поштовање владавине међународног права, слабљење супрематије НАТО у сфери европске безбедносне и одбрамбене сарадње и употребу оружаних снага као последњег средства у кризним ситуацијама.

Кључне речи: стратешка култура, политичка култура, стратешка култура ЕУ, идентитет, безбедносно-одбрамбена политика ЕУ.

* Доцент, Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет Сингидунум, Нови Сад

** Истраживач у Институту за политичке студије, Београд

*** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“ (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

УВОД

Када се за неки концепт, попут стратешке културе, констатује да га, поред његове природне непрозирности, рецимо: „сазнајне неухватљивости“, они који се њиме баве чине још „магловитим“, евазивнијим или „замућенијим“ за аналитичко разматрање, онда је он ван сваке сумње истраживачки изазов *par excellence*.¹⁾ Претходно је највише повезано са априорниом уздржанашћу академског дискурса друштвених наука према сфери културе, која је симултано и „претпостављени узрок“ и „претпостављена последица“, и „улазно“ и „излазно“ аналитичко поље са изражено нејасним границама.²⁾ У том смислу, гро односних публикација стање српске безбедносно-одбрамбене политике и њене могуће пројекције пропитују преко структуре националних интереса и материјалних фактора, док, и поред лако уочљивих идеационих атрибута, њена центрипетална културолошка логика аналитички остаје потпуно маригинализована. Проблем које се намеће је прецизирање нормативних и вредносних културолошких нивоа који директно или индиректно утичу на то како одређени „локални“, српски политички ентитети, позиционирани одређеним идејним, геополитичким, историјским, војно-цивилним и грађанско-демократским атрибутима, суде о могућој конфликтној преломници за ангажовање војне силе, начину њене употребе током конфликта и околности окончавања конфликтних ситуација у датом међународном окружењу.³⁾ Исто тако, свако разматрање културолошких аспеката осетљивих безбедносно-одбрамбених питања још увек „фрагилног и недовршеног“, политичког пројекта какав је ЕУ, чија је политичка организација далеко од класичног федерализма (карактеристичног, рецимо, за САД и Русију) и процеса (структурално комплексне и не само гро *forma* козметичке) реконфигурације глобалне међународне заједнице, резултује једном вишеслојном и захтевном истраживачком целином, која представља носећи темат овога рада.

1) Gray, S. C. *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*, Fort Belvoir, Defense Threat Reduction Agency, 2006, стр. 9.

2) *Loc. cit.*

3) Не доводећи у питање концептуалну супрематију националне политичке културе, фокусираност на шире идентификовање „аксиоматизованих прото-вредности“ аутентичног политичког поља српске стратегијске културе и њиховог идеал-типског дискурзивног размештаја сугерише симултано постојање две хетерогене форме (грађанског пола и националог пола) српског „стратегичко-културног конструкта“.

1. Концептуална еволуција феномена стратешке културе

Пре свега, зарад што потпунијег термилошког разумевања синтагме стратешка култура, потребно је дати „контуралне“ појмовне одреднице културе и политичке културе, те норми, идентитета и стратешких одлука и ставова. Култура се, дакле, може дефинисати као симболички преносник значења, укључујући како уверења, ритуале, уметничке форме и церемоније, тако и неформалну праксу свакодневног живота (језик, „матеологију“, наративе итд.),⁴⁾ путем којих људи комуницирају, одржавају (стабилизују) и развијају своје знање и ставове о социјалним аспектима такозване „објективне реалности“.⁵⁾ Осим материјалног обликовања друштва и организација, широко подручје културе обухвата и сет евалутивних стандарда, попут норми и вредности, те сет когнитивних стандарда, попут правила и модела, који дефинишу актере друштвеног система, те њихово дејствовање и начин унутар-системског опхођења.⁶⁾ Она је „колективна свест“⁷⁾ (схваћена и као традицијска културна матрица колективитета) која се преноси са генерације на генерацију путем механизма социјализације.⁸⁾ Херистичка димензија културе, на нивоу колективне перцепције, резонувања и понашања, је аналогна улози теоретских парадигми у профилисању индивидуалних шема мишљења.⁹⁾ Културно формативовање нагиње ка дисквалификацији чињеница из окружења које су у супротности са премисама одређеног културног система, оно тендира ка генерисању закључака који некритички оснажују постојећа уверења. Знакови и симболи нису једина компонента културе, њу заправо треба разматрати кроз комбинацију праксе, начина међусобног ангажовања и реаговања друштвених актера у сфери социјалног активитета, и дискурса, система у коме знакови задобијају значење и вредности само када су интерпретирани

4) Swidler, A. „Culture in Action: Symbols and Strategies“, *American Sociological Review*, 51(2), 1986, стр. 273.

5) Види Geertz, C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essay*. Harper & Fontana Publishers, London, 1973.

6) Katzenstein, P. J. „Introduction: Alternative Perspective on National Security“, у Katzenstein, P. J. (yp.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, стр. 5-6.

7) Види Dirkem, E. *Pravila sociološke metode*, Savremena škola, Beograd, 1963.

8) Berger, T. U. *Cultures of Antimilitarism: National Security in German and Japan*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1998, стр. 3.

9) Види George, A. L. „The Operational Code: A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making“, *International Studies Quarterly*, 13(2), 1969, стр. 190-222.

у релацији један према другоме.¹⁰⁾ При томе, праксу не треба редукovati на серију рутинских активности или на збир појединаца који деле исте навике. Она је пре, како то сматра Бери Барнс (Barry Barnes), ангажман независних актера (повезаних вертикалном, дубинском узајамношћу), који стално мењају своје (реформатизују) индивидуалне навике у међусобној интеракцији, а зарад изналажења њеног опште прихватљивог модалитета.¹¹⁾ Иако се актери могу служити различитим решењима за перпетуирање заједничке праксе, за претпоставити је да квантитет и квалитет тих решења културолошки ограничен (то јест: да нису бесконачна и потпуно произвољна).

Политичка култура је део културе који обухвата исходишна уверења, (прото) вредности и „каноне“ понашања (специфичног) друштва у поводу политичког система (политичке заједнице) и његових многобројних елемената, те системског положаја појединца.¹²⁾ Другим речима, полит-културолошки приступ полази од тога да културна значења, без обзира на евидентне потешкоће са њиховом (не)мерљивости и израженом апстрактности, представљају основу за разумевање друштвене и политичке интеракције актера у смеру институција, државе и друштва, те начина како тај однос утиче на колективне акције.¹³⁾ С обзиром на чињеницу да је културне варијабле тешко дефинисати и операционализовати, поред тога што имају велики утицај на структуру и понашање друштва (група и појединаца), експланаторни потенцијал политичке културе се најбоље може илустровати не кроз покушај објашњења зашто је опција А надјачала опцију Б, већ зашто су опције А и Б разматране док су друге опције игнорисане.¹⁴⁾ Такав аналитички приступ, „логика адекватности“, представља супротност „логици консеквенци-

10) Swidler, A. „What Anchors Cultural Practices?“, у Schatzki, T. R., Knorr-Cetina, K., Savigny, E. von (yp.) *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London, 2001, стр. 74-75.

11) Barnes, B. „Practice as Collective Action“, у Schatzki, T. R., Knorr-Cetina, K., Savigny, E. von (yp.) *The Practice Turn in Contemporary Theory*, Routledge, London, 2001, стр. 24.

12) Almond, G., Verba, S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, Princeton, 1963, стр. 13.

13) Види Матић, М. *Српска политичка традиција*, Институт за политичке студије, Београд, 1998.; Вукчевић, Д. „Спољна и безбедносна политика ЕУ у светлу социјалног конструктивизма.“, *Српска политичка мисао*, 28(2), 2010, стр. 197-215.; и Inglehart, R. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton University Press, Princeton, 1997.

14) Elkins, D. J., Simeon, R. „A Cause in Search of its Effect, or What does Political Culture Explain“, *Comparative Politics*, 11(2), 1979, стр. 142.

ја“ карактеристичној за позитивизам рационалног избора.¹⁵⁾ На тој линији, Колин Греј и Кен Бут (Colin Gray и Ken Booth) сугеришу како култура не обезбеђује ригидне детерминанте већ добро понтиране тенденције, она резултује супсистентним и холистичким „контекстом“ у оквиру кога актери (као производ и произвођачи властите културе) конституишу и дају значење најразличитијим материјалним факторима.¹⁶⁾

Апострофирајмо и, за овај рад изузетно релевантну, биполарну формулацију културног утицаја Ен Свидлер (Ann Swidler) који се може разматрати као питање: (1) еквилибријума социјалног континуитета- интегрисаности културе и акција, виђења вредности кроз организоване, конзистентне и стабилизоване шаблоне деловања, где се култура и структуралне околности мутуално оснажују, те је поприлично тешко реализовати њену диференцијацију од самог активитета; и (2) динамике социјалног дисконтинуитета- времена социјалних турбуленција када се култура не манифестује као усмеравајући фактор устројен од хомогених вредности и уверења, већ као фрагментирани ентитет компонован од компететивно разноликих путања могућег деловања.¹⁷⁾ Стање друштвених превирања, наизглед обележено конгломератом културних циљева, представља полигон за сукобљавање различитих идеологија, у смислу артикулисаних, експлицитних и високо организованих значењских система.¹⁸⁾ Могуће разрешење такве констелације није нужно стварање потпуно нове културе, већ и преудешавање, преустројавање или прилагођавање дискурса новој пракси (што се може окарактеристи као најчешћа ситуација).¹⁹⁾ На крају, рецимо да норме можемо одредити као етаблирана уверења о постојању и понашању одређених актера у специфичном окружењу: оне описују (конституишу) идентитете или прописују (регулушу) одређени начин понашања,²⁰⁾ док се (друштвени) идентитет реферира на сепарацију „сопства“ (нас) у односу на „другост“ (њих), на норме, вредности,

15) . Barnett, M. N., Finnemore, M. „The Politics, Power and Pathologies of International Organizations“, *International Organization*, 53(4), 1999, стр. 699-732.

16) Gray, C. S. *Nuclear Strategy and National Style*. Hamilton Press, Lanham, 1986, стр. 35-39. и Booth, K. „The Concept of Strategic Culture Affirmed“, у Jacobsen, C. G. (yp.) *Strategic Power USA/USSR*, Macmillan Press, London, 1990, стр. 121-130.

17) Swidler, A. „Culture in Action: Symbols and Strategies“, op. cit., стр. 278-279.

18) Ibidem, стр. 278.

19) Ibidem, стр. 279.

20) Jepperson, R. L., Wendt, A., Katzenstein, P. J. „Norms, Identity and Culture in National Security“, у Katzenstein, P. J. (yp.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, New York, 1996, стр. 54.

уверења, ставове и улоге које се користе као граница између „унутар-групног“ и „ван-групног“ социјалног ареала.²¹⁾ Стратешки ставови и одлуке се традиционално тичу (политичке) употребе војне моћи од стране владајуће структуре зарад задовољења њених интереса.²²⁾

Алистер Џонстон (Alastair Johnston) је разумевање теоретског развоја и критичке опсервације комплексног поља стратешке културе реализовао преко трипартитне шеме „генерацијске“ диференцијације у приступима њеној концептуализацији.²³⁾ У том смислу, за иницијално одређење стратешке културе, као дела политичке културе, може се рећи да је гравитирало ка детерминистичкој позицији у дефинисању утицаја културних фактора на државну политику националне безбедности. Хипотетичко исходиште је било да утицај културе на стратешке ставове и одлуке експланаторно надмашује парадигму рационалних актера и модела заснованих на теорији игара у сфери политичког понашања карактеристичног за безбедносне активности.²⁴⁾ У том смислу, тражио се простор за „хуманизовану“ стратегију, ону која ће пре бити сагледавана преко контекстуалних, а не универзалних (ахисторичних), одредница, то јест ону која ће бити изражена преко (аутентичности и специфичности) оригиналних националних обележја (стилова) у приступу безбедности. Носећи моменат за оваква разматрања, која можемо лоцирати у 70-те године прошлог века, манифестован је претпоставком да ће тадашњи СССР одговорити на узајамно затрашивање начелом пресликавања вредносних клишеа САД, што је пренебрегавало чињеницу да је СССР имао потпуно другачији историјски, културни и политички развој, те да није делио многе идеје које су представљале тежиште америчког схватања светског поретка.

По Џеку Снајдеру (Jack Snyder), родоначелнику савременог схватања стратешке културе, она представља „збир идеја, условљених емоционалних реакција и образаца понашања, које чланови националне стратешке заједнице стичу и међусобно деле преко

21) Rousseau, D. L. *Identifying Threats and Threatening Identities: The Social Construction of Realism and Liberalism*, Stanford University Press, Stanford, 2006, стр. 12.

22) Garnett, J. „Strategic Studies and its Assumptions“, у Baylis, J. et al (yp.): *Contemporary Strategy: Theories and Policies*, Holmes and Meier Publishers, New York, 1975, стр. 3.

23) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture“, *International Security*, 19(4), 1995, стр. 36.

24) Johnston, A. I. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, 1995, стр. 5-15.

инструкција или имитације, а у поводу нуклеарне стратегије²⁵⁾ Таква концептуална коњункција је сугерисала генерализацију да државе (или у најмању руку њихово вођство у сфери безбедности) имају право на аутентичност у перцепцији, евалуацији и реаговању на одређене међународно профилисане безбедносне ситуације. Свака политика тога ранга заправо дефинише национални модус ратовања као део националног етоса или политичке културе и превазилази рационалне интересне рачунице утемељене делимично или сасвим на материјалним факторима. Истовремено, Снајдер је стратешку културу свео на националну стратешку заједницу, на елите у процесу доношења одлука, и уочио методолошку слабост концепта преко лимита наметнутих арбитрарном (субјективном) селекцијом варијабли које утичу на државну политику.²⁶⁾ У истом маниру, Колин Греј стратешку културу спецификује као подручје које се односи на облике мишљења и активности у односу на силу, засновану на перцепцији националног историјског искуства у смислу одговорног понашања у националним оквирима.²⁷⁾

Несумњиви допринос овога круга теоретичара јесте тај што је успео да, проучавањем релевантности, статуса и природе ендогених националних специфичности у сфери стратешких одлука, обезбеди аналитички кредибилитет стратешко-културног приступа безбедности и направи сигнификантан теоретски отклон од универзалности и супремације диктата технолошке логике нуклеарне ере. По Џонстону, критика овог приступа почива на погрешно одређеном односу између стратешке културе и понашања, на чињеници да се стратешка култура и њена употреба третирају као независна варијабла која обухвата и шаблоне понашања.²⁸⁾ Наиме, по њему, културне матрице и матрице понашања нису идентичне, а култура утиче на понашање само до оне мере до које ограничава број доступних опција и профилише процес учења припадника одређене културе у интеракцији са специфичним окружењем.²⁹⁾ Потенцирање понашања као одређујуће компоненте стратешке културе подразумевало је да стратешко мишљење стално води ка једном

25) Synder, J. L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation R-2154-AF, Santa Monica, 1977, стр. 8.

26) Ibidem, стр. 16.

27) Gray, C. S. „National Style in Strategy: The American Example“, *International Security*, 6(2), 1981, стр. 35.

28) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture“, op. cit., стр. 37.

29) Ibidem, стр. 45.

социјално петрификованом типу понашања.³⁰⁾ Прва генерација теоретичара је тежила ка томе да идентификује једну или више културних трајекторија, које су ослобођене временске димензије и подигнуте на ниво мета-константи. Са једне стране, улога стратешке културе је постављен тако да ригидно детерминистички утиче на стратешко понашање државе *in toto*.³¹⁾ Са друге стране, стратешка култура инкорпорира преширок спектар, потенцијално компететивних, варијабли у реализацији властите аутентичности и постојаности, без имало простора за тестирање модела који нису утемељени на аналитичким премисама стратешке културе. На тој линији, Давид Џонс (David Jones) у своме истраживању совјетске стратешке културе претпоставља три нивоа улазних елемената (варијабли) релевантних за државну стратешку културу (од којих би сваки могао да фигурира као довољно објашњење *per se*): (1) ниво макро-окружења обједињује географију, етно-културне и историјске карактеристике; (2) друштвени ниво обједињује друштвено-економску и политичку структуру друштва; и (3) микро ниво који обједињује војне институције и природу цивилно војних односа.³²⁾ Таква истраживачка поставка, истраживање у смеру препознавања једном за свагда датих „онтолошких“, персистентних и јединствених атрибута стратешке културе неке државе, занемаривао како егзистенцију хетерогених елемената модерних друштава (стратешке одлуке често рефлектују амалгам различитих културних традиција), тако и заједничке психолошке варијабле људских друштава (стратешке одлуке често представљају резултат унисоних социјално-психолошких механизма).

Критичке опсервације Џонстона инкорпориране су у његовој концепцији стратешке културе схваћене попут интегрисаног система симбола (нпр. аргументационе структуре, језици, аналогije, метафоре) који делује у смеру установљења прожимајућих и дуготрајних преференција преко формулисања концепата о улози и ефикасности војне снаге у међудржавним политичким релацијама.³³⁾ Ово значи да унутар политичких избора и стратешких преференција постоји читав низ објашњења и веза између њих, те да позиција стратешке културе као одређеног система сугерише огра-

30) Ibidem, стр. 37.

31) Ibidem, стр. 33, 37.

32) Jones, D. R. „Soviet Strategic Culture“, у Jacobsen, C. G. (yp.) *Strategic Power: USA/USSR*. Macmillan Press Ltd, London, 1990, стр. 35.

33) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture“, *op. cit.*, стр. 46.

ниченост ширим политичким и друштвеним системом. Становиште које стратешку културу профилише као идеациони миље који ограничава избор одређеног типа понашања подразумева могућност предвиђања на њему проишлог националног стратешког оптирања.³⁴⁾ Постојање одређених идеја по себи није довољно да разјасни развој одређеног политичког окружења, оне, наравно, морају бити формулисане, аплициране и подржаване у дужем временском периоду од стране одређених политичких актера. Овакав приступ недвосмислено диференцира стратешку културу као независну варијаблу у односу на понашање које третира као зависну варијаблу.

Одговарајући на критике усмерене ка схватањима која карактеришу прву генерацију, Греј промовише ново схватање по коме стратешка култура представља контекст који окружује и даје смисао стратешком понашању.³⁵⁾ Стратешку културу одређује као трајне (али не непроменљиве) друштвено пренете идеје, ставове, традиције, обрасце мишљења и префериране методе делања, који су то мање или више карактеристични за неку партикуларну географски одређену безбедносну заједницу са јединственим историјским искуством.³⁶⁾ Простор стратешке културе обухвата и оно што се налази споља и оно што је лоцирано унутар нас, јер ми, наше институције и наше понашање представљамо (формирамо) контекст.³⁷⁾ *In puse*, с обзиром на чињеницу да је стратешка култура продукт индивидуа које су нужно културолошки профилисане, не постоји ништа унутар стратешког подручја што се може позиционирати ван подручја културе. Ерго, незаобилазна културна димензија посредника, организација, процедура и употребе оружја нужно утиче на понашање стратешке заједнице. За разлику од Џонстона, Греј одбацује концептуални статус стратешке културе као једне издвојене, у маси супростављених експликација, стратешке селекције: објашњење понашања није могућа ван стратешке културе. Овакво ситуирање стратешке културе чини да је Греј третира и као зависну и као независну варијаблу. Рецимо на крају да је Греј пребацио како себи тако и целој научној заједници за хипертрофирану

34) Johnston, A. I. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, op. cit., стр. 36.

35) Gray, C. S. „Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back“, *Review of International Studies*, 25(1), 1999, стр. 50.

36) *Ibidem*, стр. 51.

37) *Ibidem*, стр. 53.

концептуализацију стратешке културе, која је читаву дебату довела до нивоа апсурда. Питање дефинисања стратешке културе преко расправљања о инклузији и идеационих елемената и феномена понашања треба заменити „здраворазумском“ применом културалистичког приступа у схватању националних стратешких избора.³⁸⁾

Најинтригантнија недоумица карактеристична за детерминистички приступ стратешкој култури је, дакле, валидност успостављања недвосмислене узрочно-последичне копче између ставова и резултантног понашања. Наиме, детерминистичка и „екстерна“ позиција стратешке културе је подразумевала генерисање јасно профилисаног, монолитног, аутономног и незаобилазног каузалног утицаја на понашање свих потенцијалних актера.³⁹⁾ Проблем настаје у непрепознавању потенцијалне дискрепанције на нивоу релације стратешке културе и понашања, у идеји да се стратешком културом може манипулисати зарад успостављања стратешких избора који интензификују или стављају у први план одређене партикуларне интересе. Дакле, док је први круг теоретичара третирао стратешку културу кроз призму објашњења државних разлога и начина вођења рата, друга генерација је полазила од претпоставке да стратешка култура а priori служи инструментализованим циљевима одређеног интересног корпуса. Ако овакву поставку заостримо до краја, могло би се рећи да стратешка култура може бити позиционирана као „искупљујући“ мит за односне политичке елите (удружене са панданом из војно-индустријског комплекса) у смеру културолошког позиционирања активности проистеклих на партикуларним интересним рачуницама, глобалним капиталистичким процесима и историјским искуством суи генерис.

Томе компатабилно, стратешка култура се одређује као простор за манипулисање, за стварање оправдања ангажмана хегемонистичке државе. Такође, она може бити искоришћена и за оправдање утицаја војно-индустријског комплекса у међународном систему супериорној држави и за дириговање друштвом преко класно базираног утицаја. Таква констелација отвара простор елити да генерише специфичан културни простор, где се помоћу пропагандних активности интереси милитаристичких кругова идентификују као вредности друштва.⁴⁰⁾ По Бредлију Клајну (Bradley S. Klein), да

38) Gray, C. S. *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*, op. cit, стр. 1-13.

39) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture”, op. cit., стр. 38.

40) Poore, S. „Strategic culture”, у Glenn, J., Howlett, D., Poore, S. (yp.) *Neorealism versus Strategic Culture*, Ashgate Publishing Company, Burlington, 2004, стр. 55-57.

би се лоцирала стратешка култура потребно је познавање инфраструктуре технолошког и војног сектора државе: стратешка култура није ништа друго до проучавање културне хегемоније државне репресије.⁴¹⁾ На тој линији, Клајн хладноратовску доктрину застрашивања, због комбиновања две супростављене стратешке форме: декларативне и оперативне, одређује као максимално погодну за САД. Декларативна стратегија, утемељена на одбрани, реталијацији и застрашивању, је инструментализована од стране елита за културно покривање (такорећи грамшијевске провенијенције)⁴²⁾ оперативне стратегије, утемељене на агресивној спољној политици са офанзивно постављеним војним снагама.⁴³⁾

Претходно речено намеће недоумицу да ли је политичка или војна елита изнад условљености профилисаних стратешком културом или је социјализована унутар инструментализованих митолошких конструкција. Тако се Снајдер у новом сагледавању свога исходишног рада залаже за уже („консеквенцијско“) одређење стратешке културе, која је вредна пропитивања само онда када се сва друга објашњења пробају и покажу као нетачна.⁴⁴⁾ Стратешка култура, третман стратегије манифестован преко аутентичних образовних „алгоритма“, институција и специфичног статуса силе, постаје релевантна тек пошто се развије из антецедентних околности материјалних интереса одређених социјалних снага попут политичких елита. У том смислу, по Снајдеру, империјализам је представљен као продукт коалиције малог броја (нелибералних) економских и политичких интересних група које су гравитирале ка географској експанзији и које су биле способне да освоје власт и реализују „политичку картелизацију“ (случајеви Немачке и Јапана у контексту 2. светског рата).⁴⁵⁾ Те елите су продуковале „мит о империји“, скуп ставова, идеја, симбола, обичаја и представа стратешке културе, који је прерастао првобитну интересну заснованост и метаморфозирао у културни идеал. Дошло је до повратног ефекта:

41) Klein, B. „Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defense Politics“, *Review of International Studies*, 14(2), 1988, стр. 133-148.

42) Види Stojanović, Đ. *Грађанско друштво: историјски развој концепта*, Медијска књиžара Krug, Београд, 2006, стр. 134-151.

43) Klein, B. „The Textual Strategies of the Military: Or, Have you Read any Good Defense Manuals Lately?“, у Der Derian, J., Shapiro, M. J. (ур.) *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, Lexington Books, Lexington, 1989, стр. 97-112.

44) Synder, J. L. *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, 1991.

45) Ibidem, стр. 305-322.

„самозаробљене“ елите су интернализовале стратешко-културни садржај које су осмислили и пласирали у јавност као оправдање за интересно оријентисану политичку селекцију.

Стратешка култура се не третира као ексклузивни продукт феномена елита, већ и преко повезаности и стварања у односу према друштву као целини, преко претпоставке транспарентне јавне димензије. У сагласју са тим, Кен Бут (Ken Booth) наглашава да се „стратешка култура реферира на националну традицију, вредности ставове, обрасце понашања, навике, симболе достигнућа и посебне начине прилагођавања и решавања проблема у односу на претње или употребу војне силе.“⁴⁶⁾ Такво становиште реакције државе по питању рата и мира примарно детереминише преко историје и политичке културе, док преференције елита имају секундарну позицију. Аналогно томе, Чарлс Купчан (Charles Kupchan) сматра да се стратешка култура састоји од апстрактних концепата попут представа, симбола и ставова који карактеришу целину спецификованог друштва (то јест политике или нације): и масе и елиту у процесу доношења одлука. Стратешка култура обухвата представе путем којих нације, као колективни ентитети, дефинишу своје благостање и напредак, те схватају властиту безбедност.⁴⁷⁾ Ипак, Купчан диференцира стратешку културу од уверења елита. Његова поставка третира уверења елита као рационална, логички конзистентна и базирана на узрочном закључивању, а под утицајем како динамике међународног окружења тако и формативног искуства које подразумева и стратешку културу.⁴⁸⁾

Трећа генерација, која се јавља почетком 90-тих година прошлог века, са једне стране, у своме поимању независних идеационих варијабли постаје симултано строжа и еклектичнија, те, са друге стране, уже усмерена ка пропитивању специфичних стратегијских одлука као зависних варијабли.⁴⁹⁾ Не доводећи у питање отклон према реалистичкој теоретској позицији, ова генерација теоретичара, фокусирана на простор где структурално-материјално елаборирање интереса не може да објасни појединачне, „конкретне“ стратешке изборе, у „концептуалну игру“ уводи, између осталог и организациону, војну или глобалну културу као релевантне

46) Booth, K. *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier Publishers Inc, New York, 1979, стр. 121.

47) Kupchan, C. A. *The Vulnerability of Empire*, Cornell University Press, Ithaca, 1994, стр. 22.

48) Ibidem, стр. 491-492.

49) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture“, op.cit., стр. 41.

експланаторне инпуте (независне варијабле). Тако за Елизабет Киер (Elizabeth Kier), која полази од претпоставке да војска не мора нужно да преферира офанзивне доктрине, организациона култура утиче на то како војска може да одреагује на ограничења наметнута од стране цивилних доносиоца одлука. По њој, домаћи политички амбијент намеће лимите, војна култура интерпретира те лимите, а организациона култура представља интервенишућу варијаблу између цивилних одлука и војне доктрине.⁵⁰⁾ Из тог угла, као аналитички посебно важна се намеће „политичко-војна субкултура“.⁵¹⁾ Понашање цивилних лидера и војске, то јест промене у сфери војне доктрине у смеру офанзивне или дефанзивне варијанте, се, на супрот структуралним или функционалним анализама, најбоље могу разумети из културног ракурса.⁵²⁾ Џефри Легро (Jeffrey Legro) сматра да тамо где су специфични инструмента ратовања доступни и сагласни са превалентном културом ратовања на нивоу државног војног „стратума“, та држава гравитира ка поступцима који резултују ескалацијом конфликта, док ако је потенцијална врста ратовања опозитна државној војној култури, онда је вероватноћа сукоба минимализована, чак и код изразито провокативне непријатељске активности.⁵³⁾ И Легро и Киер апострофирају приступ култури као колективном феномену који се не може редуковати на индивидуални степен, без обзира да ли се ради о војној елити или систему уверења карактеристичном за елите у ширем појму стратешке културе. По Џонстону, овај „круг“ теоретичара, поред тога што успева да превазиђе детерминизам прве генерације (не прихватањем понашања као независне варијабле и ставом да је култура нешто што се мења) и што у својим налазима практикује упређивање различитих теоретских експланација, има три недостатка: (1) због тога што у неореализму можемо срести државне преференције у распону од државног опстанка до максимализовања моћи, долази до проблема у формулисању закључака приликом компарације са културним моделом; (2) због тога што је понашање зависна варијабла (а не спољна политика или војна доктрина), пренебрегава се могућност да симболичка стратегија нема никакве каузални утицај на опера-

50) Kier, E. „Culture and Military Doctrine: France Between the Wars“, *International Security*, 19(4), 1995, стр. 68.

51) *Ibidem*, стр. 69.

52) Kier, E. „Culture and French Military Doctrine“, у Katzenstein P. (yp.) *The Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, 1996, стр. 186.

53) Legro, J. „Military Culture and Inadvertent Escalation in World War II“, *International Security*, 18(4), 1994, стр. 109-110.

тивну стратегију; и (3) због тога што је остављена могућност да доносиоци стратешких одлука у потпуности не репрезентују вредности војне или стратешке културе, проблематизује се и релација између тих вредности и самог понашања.⁵⁴⁾

На крају треба рећи да све горе изложене, широко постављене, концептуалне поставке имају ограничену аналитичку корисност: зато што на недовољан начин рашчлањују феномен стратешке културе (по питању нормативних, идеационих и бихевиоралних компоненти), оне су мало употребљиве на инструктивном нивоу за емпиријска истраживања стратешке културе, карактеристична за савремену аналитичку коњункцију.⁵⁵⁾ Са тим на уму, овај рад ће користити дефиницију стратешке културе Кристофа Мејера (Christoph Meyer) по којој она обухвата друштвено пренете и са идентитетом повезане (и/или произашле) норме, идеје и обрасце (обичаје, стереотипове или ритуалне матрице) понашања (укључују: циљеве употребе силе, природу принудних средстава, префериране моделе кооперације и ниво домаће или међународне ауторизације), који су заједнички најутицајнијим политичким актерима и друштвеним групама унутар неке политичке заједнице и који утичу на избор и формулисање сета одбрамбених и безбедносних опција (циљева) те исте заједнице.⁵⁶⁾ По њему, оваква поставка има три важне одлике: (1) она се директно реферира на норме; (2) идеје, норме и пракса нису изоловане варијабле, оне се посматрају као интерелациони елементи наратива идентитета специфичне заједнице у односу на спољни свет; и (3) сугерише да стратешка култура, као и национални наративи идентитета, могу бити хетерогени и подложни оспоравању.⁵⁷⁾ У том контексту, Мејер је развио концептуални оквир са четири носеће норме по питању употребе силе, које имају различите вредности у различитим националним поставкама, све норме су скалиране на четири нивоа и крећу се у распону од ниског до високог ангажмана.⁵⁸⁾

54) Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture”, op.cit., стр. 42-43.

55) Meyer, C. „Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms”, *European Journal of International Relations*, 11(4), 2005, стр. 529.

56) Meyer, C. *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*, Palgrave, Houndmills, 2006, стр. 20 и Meyer, C. „Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms”, op. cit., стр. 528.

57) Meyer, C. „Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms”, op. cit., стр. 529.

58) Ibidem, стр. 530.

Прва стратешка норма се тиче циљева употребе силе и њена „узлазна градуација“ обухвата: (1) одбрану властите територије од непосредног напада; (2) одбрану група или држављана у иностранству од безбедносних претњи; (3) промоцију вредности, уверења или идеја у иностранству; и (4) екстра-територијално ширење политичке, економске или културне контроле. Друга стратешка норма се тиче начина употребе силе и њена „узлазна градуација“ обухвата: (1) рективан ангажман, сразмерен ниво жртава; (2) активан ангажман, низак ниво како унутар-групних тако и ван-групних жртава; (3) активан ангажман, низак ниво унутар-групних и висок ниво ван-групних жртава; и (4) агресиван ангажман, несразмеран ниво жртава. Трећа стратешка норма се тиче преферираног модуса кооперације и њена „узлазна градуација“ обухвата: (1) неутралност (немешање); (2) сарадњу на основу закона, споразума и правила; (3) сарадњу на основу избора између преферираних партнера, и (4) унилатерализам (жеља за самосталним деловањем. Коначно, четврта стратешка норма се тиче интензитета домаће и међународне ауторизације и њена „узлазна градуација“ обухвата: (1) високу домаћу и међународну ауторизацију; (2) високу домаћу и ниску међународну ауторизацију; (3) ниску домаћу и високу међународну ауторизацију; и (4) ниску домаћу и међународну ауторизацију.

2. СТРАТЕШКА КУЛТУРА ЕУ

Синтагма „теоретска немогућност“ је дуго времена била уобичајена квалификација реалистичке аргументације када се радо о европској безбедносно-одбрамбеној кооперацији. Компатибилно са претпоставком о балансу претњи, државе формирају војне савезе само онда када деле заједничку претњу (опасност). У том контексту, пад Берлинског зида 1989. године би водио или ка политички регресивним националистичким опцијама, карактеристичним за европску прошлост, или ка одржању успешне и проверене сарадње под окриљем НАТО-а.⁵⁹⁾ Реалистичка интерпретација се сигнификантно променила после 2000. када је сасвим јасно регистровано да безбедносна и одбрамбена политика ЕУ (Европска безбедносна и одбрамбена политика, European Security and Defense

59) Види Mearsheimer, J. „Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, *International Security*, 15(1), 1990, стр. 5-56.; Waltz, K. „The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*, 18(2), 1993, стр. 44-79.; и Gordon, P. „Europe’s Uncommon Foreign Policy”, *International Security*, 11, 1998, стр. 27-74.

Policy, ЕСДП⁶⁰⁾ има далеко бољу будућност од оне која јој је предвиђана. Наиме, реалистичка аргументација је своју концентрисаност на баланс претњи померила на баланс моћи.⁶¹⁾ У складу са таквом поставком, ЕСДП је, као реализација жеље европских држава за стратешком аутономијом, био одговор на униполарну супрематију САД у светској политици и мултиполарност у Европи, где се реактивирала стратешка конкуритивност између Немачке, Француске и Велике Британије. Ерго, ЕСДП, са једне стране, после завршетка Хладног рата и повлачења САД из Европе, може служити да би се стратегијом меког балансирања, употребом не-агресивних средстава у опирању светској доминацији САД, интензификовао политички утицај Велике Британије и Француске у НАТО.⁶²⁾ Са друге стране, ЕСДП се могао одредити као продукт традиционалног ривалства између Немачке и Француске, као покушај јачег везивања Немачке за Европу и, консекуентно, повећање изгледа за мир на целокупном европском континенту.⁶³⁾

Насупрот реалистима, конструктивисти сматрају да перманентна еволуција ЕСДП-а, о чему ће касније бити речи, манифестује фрагмент шире расправе о међународном идентитету ЕУ, о томе да ли ће се Европа (само)одредити преко својстава војне, цивилне или нормативне моћи.⁶⁴⁾ Другим речима, ЕСДП зависи од комуникативних и симболичких процеса карактеристичних за Европу, то јест од тога како Европљани виде себе и друге. Коначни облик који ће узети европска одбрана зависиће, дакле, од стварања заједничке, стратешке културе ЕУ. Политичка култура ЕУ у свом лаконском и рудиментарном облику се може представити као заједничко схватање по питању регуларности употребе одређених врста ЕСДП-ом профилисаних деловања (осим војних и цивилних капацитета, подразумева и норме, уверења и идеје у односу на средства и циљеве одбрамбене политике). Пол Корниш и Џефри Едвардс (Paul Cornish и Geoffrey Edwards) дефинишу европску стратешку културу-

60) Сви акроними ће бити ћириличне варијанте енглеских оригинала.

61) Види Art, R. „Europe Hedges Its Security Bets”, у Paul, T. V., Wirtz, J. J. и Fortman M. (уп.) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, Stanford University Press, Stanford, 2004, стр. 179-214.; Posen, B. „European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?”, *Security Studies*, 15(2), 2006, стр. 149-186.; и Jones, S. *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

62) Art, R. „Europe Hedges Its Security Bets”, op. cit., стр. 199.

63) Jones, S. *The Rise of European Security Cooperation*, op. cit., стр. 11.

64) Види Anderson, S. и Thomas, S. „European Security and Defense Policy Demystified”, *Armed Forces & Society*, 33(1), 2006, стр. 24-42.; Manners, I. „Normative Power Reconsidered: Beyond the Crossroads”, *Journal of European Public Policy*, 13(2), 2006, стр. 182-199.

ру као институционално поверење и процесе ангажовања и управљања војном силом као делом прихваћеног квантума легитимних и ефикасних политичких инструмената, заједно са општим признавањем ЕУ као међународног актера са војним капацитетима.⁶⁵⁾

За почетак, није на одмет напоменути како у оваквој поставци егзистира проблем конвергенције између одређених националних културних корпуса по питању ЕУ стратешке културе. Јасно је уочљиво концептуална дисонанца између „атлантиста“ и „европиста“, „аутономиста“ и „кооперативиста“, између оних који се залажу за традиционалне модалитете одбране и оних који форсирају перспективу моћи (силе и снаге).⁶⁶⁾ У том смислу, Жолион Ховорт (Jolyon Howorth) користи седам дихотомија да би указала на разлике између националних стратешких култура, то јест држава, у Европи: (1) савезника и неутралних; (2) „атлантиста“-, „европеиста“; (3) оних којима је приоритет пројекција моћи и оних којима је приоритет територијална одбрана; (4) оних који потенцирају војску за разлику од оних којима су важнији цивилни инструменти; (5) великих држава и малих држава; (6) произвођача оружаних система и купаца истих; те (7) држава које располажу са нуклеарним арсеналом и држава које немају нуклеарно наоружање.⁶⁷⁾ Међутим, и поред свега може се говорити о заједничким моментима, који су највећом мером проистекли из заједничког учења (о чему ће касније бити више речи) продуктивног променом перцепције претње или опасности по европске државе, структуром ЕСДП-а, те светским кризама и западним интервенцијама (а посебно оружаним распадом бивше СФРЈ). Базирајући се на тим „едукативним“ елементима, ЕСДП за Француску представља облик аутономије у односу на НАТО (израз супсистенције деголистичке традиције), за Британце потребу да се „посебни односи“ са САД допуне са интензивнијим европским идентитетом, а за Немце помак од пасивне меке одбране и безбедносног ослањања на НАТО ка интервенционистичкој стратешкој поставци.

Када говоримо о историји као фактору формулисања стратешке културе ЕУ, онда се мора констатовати да Европа представља

65) Cornish, P. и Edwards, G. „Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture”, *International Affairs*, 77(3), 2001, стр. 587.

66) Види Giegerich, В *European Security and Strategic Culture: National Responses to the EU's Security and Defence Policy*, Nomos, Baden-Baden, 2006.

67) Howorth, J. „The CESDP and the Forging of a European Security Culture”, *Politique Européenne*, 8, 2002, стр. 89.

део света који је можда најинтензивније дефинисан преко историјских премиса и компоненти лоцираних у поприлично дубокој прошлости (неретко сежу чак и до античких времена). Иако та историјско сећање има велику важност, доста је тешко успоставити неку пан-европску историјску зону која би послужила као постамент заједничкој европској стратешкој култури, то јест европска историјска перспектива је обично повезана са историјском „ексклузивношћу“ засебних европских држава (идентитета). Ембрионални историјски покушај институционалног регулисања међународне безбедности у Европи представља Вестфалски мир из 1648. године којим су пласирана четири важна принципа: (1) принцип суверенитета националних држава и фундаментално право на самоопредељење; (2) принцип обавезујућих међународних државних уговора; (3) принцип правне једнакости националних држава; и (4) принцип међудржавног немешања у сфери унутрашње политике. За ЕУ несумњиво важно историјско искуство представља и хришћанска традиција држава чланица, до извесне мере покрети какви су Ренесанса и Реформација, те континуитет девастирајућих ратова, који су свакако незаобилазана вредносна подлога за формулисање европске стратешке културе (не само да државе воде ратове, већ и ратови, помало парадоксално, конструишу и оправдавају саме државе).⁶⁸⁾ Немогућност реализације стабилног међународног поретка и тежња ка конституисању међународне организације чији би примарни политички фокус био очување светског мира довеле су после 1. светског рата до стварања Лиге народа. Лига народа није успела да испуни циљ зарад кога је основана, што је условило низ сериозних криза и, на крају, довело до новог планетарног сукоба- 2. светског рата. У том смислу, за историјско профилисање ЕУ стратешке културе посебну важност има период од педесет година мира по завршетку 2. светског рата, те проблеми који су настали услед немогућности аутономног ангажмана испровоцираног ратним распадом бивше СФРЈ. Таква карактеризација, у циљу избегавања непотребног упрошћавања, ипак треба инкорпорирати свест о томе да су (ex-империје) Велика Британија и Француска изашле као победнице из 2. светског рата, док су Немачка и Италија биле поражене и потпуно девастиране, те да су неке државе са различитим исходима биле војно ангажоване ван

68) Види Tilly, C. „War Making and State Making as Organized Crime”, у Evans, P., Rueschmeyer, D., Skocpol, T. (ур.) *Bringing the State Back In*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985, стр. 169-191.

европског континента (Белгија у Конгу, Француска у Индокини и Алжиру, а Велика Британија у сукобу за Фокландска острва). За време трајања Хладног рата са обе стране „гвоздене завесе“, и на страни НАТО-а и на страни Варшавског уговора, садашње чланице ЕУ биле су изложене доминацији супер-сила. Ако томе додамо и процес деколонизације који су подржавале и САД и СССР, онда је сасвим јасно да су европски интереси по питању моћи били редуковани, а тиме и потреба за формулисањем независног стратешког подручја. In summa, за европску историјску димензију (као једну од релевантних компоненти европске стратешке културе) се може рећи да продукује специфичан отклон према употреби силе (осим када се ради о последњем средству). Оваква констелација је лако препознатљива и у стратешком вокабулару ЕУ, где је традиционална терминологија замењена мање ратоборним језиком (нпр. ЕУ не напада, она интервенише).

ЕСДП, дакле, представља компоненту „другог стуба“ ЕУ: Заједничке спољне и безбедносне политике (Common Foreign and Security Policy, ЦФСП). Примарна циљна димензија ЕСДП-а је интензификовање аутентичног спољнополитичког ангажмана ЕУ кроз развој аутономних цивилних и војних потенцијала за међународну предупреду сукоба и деловање на нивоу кризног менаџмента. Правни оквир за реализацију заједничке безбедносне и одбрамбене политике је дат 1991. године Уговором из Маастрихта, који уводи ЦФСП и инкорпорира одредбе о одговорности ЕУ за сва питања која се тичу њене безбедности, "укључујући евентуално формирање заједничке одбрамбене политике, која с временом може водити заједничкој одбрани" (Члан Ј.4).⁶⁹⁾ Таква регулативна констелација се може одредити као значајни новум, јер су до тада сва важнија питања европске војне безбедности била упућена на НАТО. Ако изузмемо НАТО (основан 1949. године),⁷⁰⁾ треба напо-

69) Види *Treaty on European Union, Title V – Provisions on a Common Foreign and Security Policy, Article J.*

4. [наведено 15. 11. 2009.]. Доступно на адреси: http://www.hri.org/docs/Maastricht92/mt_title5.html

70) Чланице НАТО-а су: Белгија (1949), Британија (1949), Данска (1949), Француска (1949), Холандија (1949), Исланд (1949), Италија (1949), Канада (1949), Луксембург (1949), Норвешка (1949), Португал (1949), САД (1949), Грчка (1952), Турска (1952), Савезна Република Немачка (1955), Шпанија (1982), Чешка (1999), Мађарска (1999), Пољска (1999), Бугарска (2004), Естонија (2004), Летонија (2004), Литванија (2004), Румунија (2004), Словачка (2004), Словенија (2004); Албанија (2009) и Хрватска (2009). Чланице НАТО-а које нису чланице ЕУ су: Аустрија, Финска, Ирска, Кипар, Малта, Шведска.

менути да су европске земље предузимале читав низ неуспешних иницијатива по питању безбедносне и одбрамбене политике од којих издвајам: (1) Бриселски уговор (Уговор о привредној, социјалној и културној сарадњи и колективној самоодбрани, 1948. година) успоставља одбрамбено савезништво између држава потписница (Француска, Велика Британија, Белгија, Холандија и Луксембург); (2) Европска одбрамбена заједница (European Defence Community, ЕДЦ) и Европска политичка заједница (European Political Community, ЕПЦ) су основане 1952. године, главни циљеви ЕДЦ-а су били покушај формирања европске војске под јединственом командом и отварање простора за наоружавање СР Немачке као потребе изазване претњом од СССР-а, док је главни циљ ЕПЦ-а би покушај успостављање федерације европских држава; (3) Западноевропска унија (Western European Union) је основана 1954. године, потписницама Бриселског уговора су се придружиле СР Немачка и Италија, њени носећи задаци су били повезани са пружањем потпуне помоћи у случају напада на Европу, те очување мира и безбедности у Европи. Напокон, исходишна тачка за формулисање актуелног ЕСДП-а представља британско-француски самит одржан у Сен Малоу 1998. године. Самит се завршио представљањем Декларације из Сен Малоа, којом се, између осталог, апострофира да ЕУ мора да развије потенцијале за самостално деловање, подржане од поуздане војне снаге, са јасним и ефикасним системом одлучивања о њеној употреби, те са недвосмисленом спремношћу да се ангажује зарад реаговања на међународне кризе.

Први релевантни потез у смислу стварања европских војних јединца које би деловале ван националних оружаних снага, резултат је француско-немачке иницијативе из 1992. године (састанак одржан у Ла Рошелу) материјализоване у формирању Еврокорпуса (Eurocorps). Еврокорпус се могао ангажовати на три нивоу у УН, НАТО, ЕУ и ОСЦЕ (Организација за европску безбедност и сарадњу, The Organization for Security and Co-operation in Europe, ОСЦЕ) операцијама: (1) на нивоу припреме и реализације хуманитарних мисија; (2) на нивоу успостављања и одржавање мира под окриљем УН или ОСЦЕ; те (3) на нивоу партиципације у оружаним акцијама с циљем заједничке одбране НАТО савезника у складу са чл. 5 Северно-атлантског споразума.⁷¹⁾ Еврокорпус је 1999 године

71) „Потписнице су сагласне да ће се оружани напад на једну или више њих, у Европи или у Северној Америци, сматрати нападом на све њих, па се зато слажу да ће у случају таквог оружаног напада, свака од њих, позивајући се на право појединачне или

преобликован (трансформисан) у Европске снаге за брзо реаговање (European Rapid Response Force, ЕРРФ). Исте године, на самиту у Хелсинкију, Европски савет је као један од главних циљева (Headline Goals) ЕУ прокламовао осигуравање војне снаге од 60 000 хиљада војника у року од 60 дана, најмање оперативне у периоду од једне године, зарад успешне имплементације такозваних „Петерсбершких задатака“ (постављени 1992. године, инкорпорирани у Уговор из Амстердама 1997. године): (1) хуманитарних операција и задатака спашавања; (2) задатака очувања мира; и (3) борбених задатака (оружаних акција) у савладавању криза, укључујући мере за наметање мира.⁷²⁾

У Хелсинкију су на нивоу Европског савета конституисана и три стална органа: (1) Одбор за политику и безбедност (The Political and Security Committee, ПСЦ)- (а) дефинише снагу и модалитет реаговања ЕУ на неку новонасталу кризу, (б) када је конкретна операција стартована обезбеђује политички надзор и стратешке оријентире, те (ц) функционише као координативно-консултативно оруђе за ЕСДП-у, друге ЕУ органе, НАТО и треће државе (ПСЦ чине представници држава-чланица са рангом амбасадора); (2) Војни одбор ЕУ (EU Military Committee, ЕУМЦ)- (а) даје савете и препоруке ПСЦ-у о војним питањима, (б) одговоран је за одржавање војних односа са државама које нису чланице ЕУ и (ц) усмерава рад ЕУМС-а (Војни одбор ЕУ чине начелници генералштабова држава чланица ЕУ, које заступају војни представници); (3) Главни војни штаб ЕУ (EU Military Staff, ЕУМС)- (а) задужен за праћење и процену безбедносне ситуације, (б) стратешко планирање и (ц) одржавање везе с националним и мултинационалним војним штабовима (чини га око 200 официра).

Констатујмо и постојање Одбора за цивилне аспекте управљања кризама (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management,

заједничке самоодбране из члана 51. Повеље Уједињених нација, помоћи потписници или потписницама које су нападнуте, предузимајући одмах, саме и у складу с другим потписницама, кораке који се сматрају потребним, обухватајући употребу оружане силе, како би повратиле и одржале безбедност северно-атлантског подручја. Сваки такав оружани напад и мере предузете као резултат тог напада одмах ће бити пријављени Савету безбедности. Такве мере ће бити обустављене када Савет безбедности предузме мере потребне за поновно формирање и одржавање међународног мира и сигурности.“ Види North Atlantic Treaty Organisation (NATO) website, *The North Atlantic Treaty*, NATO Headquarters, Brussels [наведено 19. 11. 2009.]. Доступно на адреси: <http://www.nato.int/docu/basicxtxt/treaty.htm>

72) Vajdenfeld, V., Vesels, V. (ur.): *Evropa od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003, стр. 93.

ЦИВЦОМ) i Европске одбрамбене агенције (European Defence Agency, ЕДА), основану 2004 године. ЦИВЦОМ, који представља радну групу са саветодавном улогом, обезбеђује информације, препоруке и савете о цивилним аспектима управљања кризама, те контролише управљање цивилним операцијама (чине га представници држава и службеници Европске комисије и секретаријата Савета ЕУ). Главне функције ЕДА-е су: (1) побољшавање одбрамбених способности ЕУ, са нагласком на будуће кризне ситуације; (2) промовисање сарадње између држава чланица по питању наоружавања (размена информација о постојећим програмима и будућим потребама); (3) интензификовање технолошко-индустријске основе европске одбране; (4) стварање заједничког европског тржишта војне опреме; те (5) унапређење одбрамбених истраживања и нових технологија. По питању даљег напредовања у сфери одбрамбених истраживања и нових технологија, ЕДА је формулисала четири смернице: (1) стварање исправне базе података; (2) развој плана за реализацију истраживачких циљева; (3) развој стратегије за истраживање и развој нових технологија у одбрамбене сврхе на нивоу ЕУ; и (4) договор о финансирању одбрамбених истраживачких пројеката и пројеката за развој нових технологија. На врху ЕДА-е се налази Високи представник за ЕСДП који руководи Управним одбором ЕДА-е, чине га представници свих држава чланица ЕУ, осим Данске, и у њему се одлуке доносе консензусом.

На састанку Европског савета 2003. године у Бриселу усвојена је Европска безбедносна стратегија (European Security Strategy, ЕСС), важан акт који не само да је представљао пројектовање планетарне позиције ЕУ, већ и анализу и идентификовање безбедносних претњи и примарних стратешких циљева који се желе остварити, те скуп инструкција државама чланицама у смеру што ефикаснијег спровођења европске безбедносне политике.⁷³⁾ Као што је већ речено, у њему експлицитно стоји да ЕУ треба развијати стратешку културу која „потстиче ране, жустре и, када је то потребно, жестоке интервенције.“⁷⁴⁾ Као носеће моменте ЕСС-а можемо да одредимо: (1) апострофирање да ЕУ треба увећавати своју улогу у међународним односима; (2) означавање као главних претњи ЕУ (а) тероризма, (б) пролиферације оружја за масовно уништење, (ц) регионалних конфликта, (д) слабих („клонулих или

73) Solana, J. *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, The European Union Institute for Security Studies, Paris, 2003.

74) Ibidem, стр. 17.

колабиралих“) држава и (е) организованог криминала; (3) означавање као главних изазова ЕУ (а) сукобе, (б) сиромаштво, (ц) глад, (д) болести, (е) надметање за природне ресурсе, (ф) глобално загревање и (г) енергетску зависност; (4) наглашавање да европска безбедност прво мора бити повећана преко стабиловања проблема у властитом окружењу, а онда проширењем кооперативности и безбедности на исток и југ (долази до дистинкције између три безбедносна „круга“: ЕУ, као безбедносне заједнице са јако малим шансама за оружани сукоб, ближег окружења као интегралног сегмента европске безбедносне архитектуре и остатка света); (5) артикулисање начела ефективног мултилатеризма као елаборирање међународних проблема преко заједничког ангажмана међународне заједнице, институција и права; (6) указивање на то да ЕУ реаговање на специфичне безбедносне проблеме и претње треба бити превентивно и кроз пружање помоћи за њихово санирање, те да треба осим војних капацитета ангажовати и цивилне ресурсе (подразумева, дакле, дипломатске активности, трговинско-економске мере, развојну кооперацију и хуманитарну помоћ); и (7) профилисање сарадње са САД и НАТО као неопходне, али засноване на делотворнијем и избалансираном партнерству. Формални оквир за сарадњу између ЕУ и НАТО је реализован 2003. (после шестогодишњег преговарања) и познат је као Берлин-плус аранжман. Овај документ обухвата регулисање следећих подручја: (1) коришћење НАТО војних потенцијала у операцијама под вођством ЕУ; (2) омогућавање приступа ЕУ оперативном планирању НАТО-а; (3) ангажман Врховне команде савезничких снага у Европи (Supreme Headquarters Allied Powers Europe, СХАПЕ) за потребе операција под лидерством ЕУ; и (4) адаптација система планирања одбране НАТО, на начин да НАТО снаге буду на располагању и за оперативне потребе под руководством ЕУ.

Главни циљеви до 2010. године (плус Концепт борбених група, Battlegroup concept) су усвојени 2004. и предвиђају да државе чланице до предвиђеног рока организују 13 борбених група. Међутим, до сада је већ организовано 18 таквих формација, тако да је циљ достигнут и премашен. Борбене групе представљају војне јединице спремне да се ангажују у решавању међународних криза у најкраћем могућем року. Једна борбена група располаже са 1500 војника, те адекватном логистичком, ваздушном и поморском подршком. Борбене групе су способне за реализацију самосталних операција или за улогу претходнице ширих војних захвата и треба

да буду оперативно способне у року од 10 дана после одговарајуће одлуке ЕУ. Пет борбених група су састављене од припадника једне нације, осталих тринаест су састављене од припадника од две до четири државе, укључујући две државе које нису чланице ЕУ: Норвешке и Турске. На овај или онај начин, све неутралне државе чланице ЕУ су прихватиле ангажман у борбеним групама, док једна од њих (Шведска) има како своју властиту групу тако и предводи Нордијску борбену групу. На овоме пољу нису ангажоване само Данска и Малта. Суштински посматрано, борбене групе су у функцији остваривања „Петерсбершких задатака“ и ЕСС-а у дефинисаном распону од пружања хуманитарне помоћи и одржавања мира, до војног ангажмана високог интензитета у било ком делу света.

Када је у фокусу реализација „Петерсбершких задатака“ изузетно важно место имају и аутентичне безбедносне операције и различите мисије ЕУ од којих издвајамо: (1) војна операција Конкордија- стабилизација ситуације у Македонији, прва војна операција ЕУ, март-децембар 2003. године, 350 војника; (2) војна операција Артемис- ангажман у Демократској републици Конго, прва војна операција ван подручја Европе, стабилизација безбедносне ситуације и побољшање хуманитарног стања, јун-септембар 2003. године, 1800 војника; (3) војна операција Алтеа - смена СФОР-а са ЕУФОР-ом у Босни и Херцеговини, обезбеђење поштовања Дејтонско-париског мировног споразума, до сада најобимнија војна операција ЕУ, 2004. година-до данас, стартовано са 7000 војника, а сада их има 2200; (4) полицијска мисија у Босни и Херцеговини- настоји успоставити професионалну и мултиетничку полицијску службу која функционише саобразно европским и међународним стандардима, јануар 2002.-мандат истиче децембра 2009. године, стартована са 540 међународних службеника, а њихов број сада износи 175; (5) полицијска мисија Проксима 1. и Проксима 2.- наслеђује мисију Конкордија у Македонији, главни циљеви су учвршћивање права и поретка и спровођење реформе Министарства унутрашњи послова Македоније, Проксима И је трајала од децембра 2003 до децембра 2004. године, а Проксима 2. од децембра 2004. до децембра 2005. године, Проксима 1. је реализована са 186 полицајаца, а Проксима 2. са 169 међународних службеника; (6) полицијска мисија у Авганистану- подржавање процеса реформи у правцу ефикасне и поуздане полицијске службе, која ради у складу са међународним стандардима, у оквиру владавине права

и поштовање људских права, 2007. година-до данас, стартована са 400 међународних службеника, а њихов број сада износи 225; (7) мисија ЕУ за реализацију владавине права на Косову (ЕУЛЕКС Косово)- помоћ косовским институцијама, правосудним органима и агенцијама у спровођењу закона и развоју независног мултиетничког судског система и мултиетничке полиције и царинске службе, слободне од политичког мешања и базиране на поштовању међународних стандарда и најбоље европске праксе, оперативна фаза почела децембра 2008. године, до сада ангажовано 1650 међународних службеника и 1000 домаћих службеника, а планира се ангажовање 1900 међународних службеника и 1100 домаћих службеника итд.⁷⁵⁾

Да би се што боље елаборирала стратешка култура ЕУ, потребно је одредити и неке релевантне појмове који се могу третирати као ваљано концептуално оруђе у смислу схватања високе комплексности релације национална стратешка култура држава чланица-стратешка култура ЕУ. Пре свега, треба одредити појам европеизације и дефинисати његову специфичност у односу на друге сличне термине који су у оптицају. Ерго, европеизација се најшире може одреди као скуп унутрашњих (домаћих) трансформација узрокованих европском интеграцијом. Прецизније, концепт европеизације представља процес конструкције, дифузије и институционализације формалних и неформалних правила, процедура, управљачких парадигми, стилова, начина чињења и приступа *stvarima*, те заједничких уверења и норми, који се прво одређују и учвршћују на ЕУ нивоу доношења одлука, а затим постају део логике домаћих дискурса (на националном или суб-националном нивоу), идентитета, политичких структура и јавне политике.⁷⁶⁾ Ради се, дакле, о двосмерном процесу са: (1) димензијом одозго-надоле, где се утиче на националне политичке системе услед партиципације у ЕУ; и (2) димензијом одоздо-нагоре, где државе чланице ЕУ обликују политичке резултате и институције на европском нивоу. Европеизацију треба диференцирати од конвергенције, хармонизације или интеграције.⁷⁷⁾ Наиме: (1) конвергенција може бити по-

75) О свим операцијама ЕУ види шире у: Grevi, G., Helly, D., Keohane, D. (ур.) *European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009)*, The European Union Institute for Security Studies, Paris, 2009, стр. 159-403.

76) Radaelli, C. „Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change”, *European Integration Online Papers*, 4(8), 2000 [наведено 18. 11. 2009.], стр. 4. Доступно на адреси: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>.

77) Ibidem, стр. 5.

следица европске интеграције, али она није идентична са европеизацијом, јер постоји јасна дистинкција између процеса и његових консеквенци; (2) мада европске директиве циљају на то да хармонизују и мада европеизација може повећати заједничке капацитете за решавање проблема, остаје доста простора за продужавање различитих националних решења по одређеним питањима; те (3) постоји уочљива дистинкција између онтолошког нивоа европске интеграције, у смислу теоретске усредсређености на јачање државе, њено слабљење или вишеслојни модел управљања, и пост-онтолошког нивоа европеизације закупљеног улогом унутрашњих (аутохтоних) институција у процесу прилагођавања Европи.⁷⁸⁾

Као друго, због тога што су истраживања повезана за стратешком културом ефикаснија по питању одређивања ширих политичких дирекција (него конкретног понашања), значајан аналитички инструмент се може лоцирати у концептуалним одредницама теорије (националних) улога. Улоге можемо да схватимо као колективно дефинисане државне матрице понашања реализоване преко појединаца. По Валери Хадсон (Valerie Hudson) концепције улога представљају „визију националне улоге у светским пословима која кореспондира са дубоким, културним уверењима о нацији.“⁷⁹⁾ Носећа идеја је да релативно стабилни сет норми и вредности, које садржински одређују стратешку културу, у идентичној ситуацији условљавају разлике у понашању (операционализује се однос између културе и понашања). Улоге, дакле, генеришу одређену врсту предиспонираности за специфичну врсту понашања, које је утемељено на националном идентитету и култури, оне трансформишу аксиоматска национална уверења у одређену форму понашања, а да се при том не ради о узрочном односу већ о дефинисању параметара за могуће ангажмане. Државе могу симултано имати више конфликтних или неконфликтних улога, а да се не наруши њена носећа, „обједињујућа“ улога.⁸⁰⁾ Наравно, на улоге утичу и спољни захтеви и очекивања других актера у међународном систему, то јест и европски интегративни процес *per se*.

У односу на концепт европеизације, безбедносна и одбрамбена политика ЕУ је, по својој природи, више резултат кооператив-

78) *Ibidem*, стр. 6.

79) Hudson, V. „Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda“, у Hudson, V. (ур.) *Culture and Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1997, стр. 13.

80) Aggestam, L. „A Common Foreign and Security Policy: Role Conceptions and the Politics of Identity in the EU“, у Aggestam, L., Hyde-Price, A. (ур.) *New Perspectives on Security and Identity in Europe*. Macmillan Press Ltd, London, 2000, стр. 96.

них међудржавних аспеката ЕУ него њене интегративне димензије. Проблемско језгро ЕСДП-а јесте зона државног суверенитета, која је традиционално схваћена као неповољна за било какав други контекст до онога произашлог на међудржавној (међувладиној) сарадњи. Поред тога, ЕСДП је подређен логици потпуно различитој од оне која се користи за економске пројекте ЕУ. Наиме, да би био успешан, кризни менаџмент захтева брзо, постојано, одрживо и ефикасно доношење одлука у смеру решавања одређених проблема. Може се, дакле рећи да успешно решавање проблема зависи од норми које регулишу природу кооперације у подручју ЕСДП-а. Те норме се могу идентификовати као: (1) уобичајена комуникација и редовне консултације; (2) дискусије базиране на поверењу (државе не могу да користе информације за деградирање држава које учествују на састанцима); (3) одлуке се доносе консензусом (свака држава може да блокира расправу са јако мало или без оправдања); и (4) прихватање посебних интереса појединих држава у оквиру неке дебате.⁸¹⁾ Суштински посматрано, проблем настаје онда када се јави притисак за националном адаптацијом у складу са ЕУ политиком, који потиче од веће или мање неадекватности на релацији националне-ЕУ институције, то јест национална-ЕУ политика. Овим се може обухватити и димензија идеационе неусклађености између националних преференција и ЕУ нормирања употребе оружане силе. И мада је одређени облик неусклађености нужен услов за промене на националном нивоу, он, сам по себи, није довољан. Промене изазване неусклађеношћу се могу реализовати под условом да постоји и одређена „конструктивистичка“ подршка од стране: (1) „пропагатора“ норми (нпр. епистемолошка заједница), користе се морална аргументација и стратешке конструкције зарад убеђивања актера да редефинишу своје интересе и идентитете („увлачећи“ их у процес друштвеног учења); те (2) чињенице да што је политичка култура више окренута ка консензуалном доношењу одлука, то су мање шансе за институционалну опструкцију и неравномерну дистрибуцију потенцијалних бенефиција, који би могли стајати на путу промена.⁸²⁾

Динамика трансформисања стратешке културе је, са једне стране, врло спора, због тога што је утемељена на нормама, вредно-

81) Smith, M. E. „Conforming to Europe: The Domestic Impact of EU Foreign Policy Co-Operation”, *Journal of European Public Policy*, 7(4), 2000, стр. 615-617.

82) Borzel, T., Risse, T. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe”, у Featherstone, K., Radaelli, C. (уп.) *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, Oxford, 2003, стр. 67-68.

стима, представама и апстрактним симболима. Нефлексибилна и „догматска“, а довољно континуирана или полу-трајна, генерална природа стратешке културе је чини доста стабилном, али и поприлично „херметичном“ по питању промена и прилагођавања, како је уосталом горе и показано. Тако Кери Лонгхарст (Kerry Longhurst) држи да стратешка култура, иако није потпуно статична и перманентна, може да настави да траје неограничена временом у коме је настала, она је обликована у неком специфичном формативном периоду и може да се промени, коренито или делимично, у кризним моментима колективног искуства.⁸³⁾ Другим речима, стратешка култура може да се „фино подешава“ све док су витални национални интереси неугрожени и док су темељне вредности стабилне (непромењене). Са друге стране, промене се могу десити и под утицајем ванредног сплета околности, које метаморфозу стратешке културе убрзавају, па је чак могу довести и до радикалног заокрета. На стратешку културу могу „трусно“ деловати изненадни „спољни шокови“ као катализатор за нову евалуацију својстава безбедносног окружења. Такве „трауме“ утичу на безбедносну политику на сасвим нов начин и резултују „стратешко-културним дилемама“ по питању селектовања најадекватнијег одговора на новонасталу ситуацију.⁸⁴⁾ Осим тога, безбедносна констелација тога типа често бива и „иницијална капсла“ трансформације и за остале стратешке културе како на регионалном тако и на глобалном нивоу. Као најважније факторе који могу условити промену стратешке културе можемо идентификовати: (1) промене у геополитичкој структури; (2) грешке у формулисању стратегије или њена анахроност и, са тим повезане, технолошке револуције у војној индустрији; (4) природу војно-цивилних односа, политичке културе и специфичних идеологија; (5) тензије на унутрашњем државном плану (са потенцијалном кулминацијом у грађанском рату) и (6) екстерна међународна дешавања довољне снаге да ставе на пробу или ван снаге постојећа уверења и дотадашње „историјске лекције“. Промене могу бити повезане са екстремним психолошким напрезањима и могу захтевати процес ресоцијализације у коме учествују различите групе (настојећи да постигну компромис по питању новог смера дате политичке културе).⁸⁵⁾ Рецимо на крају да је стратешка култура ЕУ

83) Longhurst, K. *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy 1989–2003*, Manchester University Press, Manchester, 2004, стр. 17.

84) Види Lantis, J. S. *Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification*. Praeger, Westport, 2002.

85) Duffield, J. „World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions, and German Security Policy”, Stanford University Press, Stanford, 1998, стр. 14.

„упућена“ на три механизма учења, која можда неће резултовати са коренитом трансформацијом националних безбедносних наратива и одбрамбених идентитета у „фуриозном темпу“, али ће свакако, на дужи временски рок, учинити да постану за нијансу „мање концентровани“ и мање затворени за нове „опције“ у једном сукцесивном процесу мењања: (1) први механизам се тиче учења кроз промену перцепције претњи; (2) други механизам се односи на чињеницу да међународне институције делују на норме националних представника кроз процес социјалног утицаја; и трећи механизам се односи на медијски посредовано учење о кризама.⁸⁶⁾

ЗАКЉУЧАК

Може се, дакле, рећи да се по питању приступа оружаном сили, ЕУ дистанцира од реалистичког приступа (који, маргинализујући остале изворе моћи, ипак у први план ставља војну силу) у следећим елементима: (1) за ЕУ, насупрот примату војне силе, у оптицају је читав спектар различитих извора моћи (економска моћ, „мека“, „грађанска“, „етичка“ или „нормативна“ моћ, употреба мање претећих, полицијских, видова силе, комбинација, са адекватном размером, различитих форми моћи у зависности од специфичности односних случајева итд.); (2) ЕУ констатује и прихвата како лимитираност војне силе у процесу разрешавања сложених безбедносних проблема, тако и могућност да војне операције овог или оног ранга могу постати препрека у решавању самих безбедносних задатака; (3) поред тога што данас ЕУ војни домен третира као (последње) средство у одређењу својих начела и вредности, у „игри“ је и активни ангажман у смисли ширег пројекта европске интеграције преко: (а) институционалних реформи (ЕСДП), (б) алокације ресурса (различити „Headline Goals“), (ц) заједничког стратешког плана (ЕСС) и (д) следствених политичких иницијатива (нпр. Европска политика суседства, European Neighborhood Policy- мере и инструменти европске политике сарадње са суседним државама).⁸⁷⁾ Поред тога, ЕУ, са својим посебним географским положајем

86) Meyer, C. „Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms”, *op. cit.*, стр. 532-543.

87) Види Manners, I. „Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?” *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 2002, стр. 234-258.; Youngs, R. „Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity”, *Journal of Common Market Studies*, 42(2), 2004, стр. 415-436.; Meunier, S. и Nicolaidis, K. „The European Union as a Conflicted Trade Power”, *Journal of European Public Policy*, 13(6), 2006, стр. 906-925.; и Weber, K., Smith, M. и Baun, M. (ур.): *Governing Europe's Neighbourhood: Partners or Periphery?* Manchester University Press, Manchester, 2007.

и аутентичним искуством, је конституисана као водећи светски регион по питању унутрашње међузависности и сарадње, те је далеко више повезана са проблемима глобализације него било који други међународни актер, што у стицају резултује далеко већим обимом различитих политичких варијанти у тражењу адекватних решења и мултилатерарним приступом заједничким проблемима. На тој линији, евидентно је неколико базичних вредности инкорпорираних у ЕУ докумената и уговоре: (1) мирно разрешавање конфликта и превентивне, проактивне, антиципативне или профилактичке мере зарад предупредне конфликта; (2) регионално решавање проблема преко економске интеграције и интензификовања улоге цивилног друштва; (3) форсирања међудржавног политичког помирење; (4) промоције демократије; (5) поштовања и заштите људских и права мањина; (6) поштовања владавине закона; и (7) заштите еколошког и социјалног окружења. У том смислу, апсолвирање безбедносне и стратегијске агенде за ЕУ је последица интензивне, изразито институционализоване, вишеслојне и мултилатерарне кооперација између држава које је сачињавају.

Djordje Stojanovic and Petar Matic

THE CONCEPT OF STRATEGIC CULTURE: THE CASE OF THE EU

Summary

The primary research intention of this paper is analyzing of ideational and behavioral phenomena that characterize the formulating process of the EU strategic agenda. In the first part of the paper, the authors analyze the general theoretical problems in defining the concept of strategic culture as a relationship between strategic culture and behavior of political entities in general. In the second part of the paper, the authors identify as important strategic qualities of the EU: inclination to the peaceful resolution of conflicts and the prophylactic use of proactive measures for the sake of initial conflict prevention, multilateralism and respect for the rule of international law, weakening of the supremacy NATO in the sphere of European security and defense cooperation, and the use of armed force as a last resort.

Key words: strategic culture, political culture, the EU strategic culture, identity, security and defense policy of the EU.

ЛИТЕРАТУРА

- Aggestam, L. „A Common Foreign and Security Policy: Role Conceptions and the Politics of Identity in the EU”, у Aggestam, L, Hyde-Price, A. (yp.) *New Perspectives on Security and Identity in Europe*, Macmillan, London, 2000, стр. 86-115.
- Anderson, S. и Thomas, S. „European Security and Defense Policy Demystified”, *Armed Forces & Society*, 33(1), 2006, стр. 24-42.
- Art, R. „Europe Hedges Its Security Bets”, у Paul, T. V., Wirtz, J. J, Fortman M. (yp.) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, Stanford University Press, Stanford, 2004, стр. 179-214.
- Barnes, B. „Practice as Collective Action”, у Schatzki, T. R., Knorr-Cetina, K, Savigny, E. (yp.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*, Routledge, London, 2001, стр. 17-29.
- Barnett, M. N. и Finnemore, M. „The Politics, Power and Pathologies of International Organizations”, *International Organization*, 53(4), 1999, стр. 699-732.
- Berger, T. U. *Cultures of Antimilitarism: National Security in German and Japan*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1998.
- Booth, K. *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier Publishers Inc, New York, 1979.
- Booth, K. „The Concept of Strategic Culture Affirmed“, у Jacobsen, C. G. (yp.): *Strategic Power USA/USSR*, Macmillan Press, London, 1990, стр. 121-130.
- Borzel, T. и Risse, T. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe”, у Featherstone, K, Radaelli, C. (yp.) *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, Oxford, 2003, стр. 57-80.
- Cornish, P. и Edwards, G. „Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture”, *International Affairs*, 77(3), 2001, стр. 587-603.
- Duffield, J. *World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions, and German Security Policy*, Stanford University Press, Stanford, 1998.
- Elkins, D. J. и Simeon, R. „A Cause in Search of its Effect, or What does Political Culture Explain”, *Comparative Politics*, 11(2), 1979, стр. 127-145.
- Garnett, J. „Strategic Studies and its Assumptions”, у Baylis, J. et al (yp.): *Contemporary Strategy: Theories and Policies*, Holmes and Meier Publishers, New York, 1975, стр. 3-21.
- Giegerich, B *European Security and Strategic Culture: National Responses to the EU's Security and Defence Policy*, Nomos, Baden-Baden, 2006.
- Gray, C. S. „National Style in Strategy: The American Example”, *International Security*, 6(2), 1981, стр. 21-47.

- Gray, C. S. *Nuclear Strategy and National Style*, Hamilton Press, Lanham, 1986.
- Gray, C. S. „Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back”, *Review of International Studies*, 25(1), 1999, стр. 49-69.
- Gray, C. S. *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*. Fort Belvoir, Defense Threat Reduction Agency, 2006.
- Grevi, G., Helly, D, Keohane, D. (yp.) *European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009)*, The European Union Institute for Security Studies, Paris, 2009.
- Howorth, J. „The CESDP and the Forging of a European Security Culture”, *Politique Europeenne*, 8, 2002, стр. 88–108.
- Hudson, V „Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda”, y Hudson, V. (yp.): *Culture and Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1997, стр. 1-24.
- Jepperson, R. L., Wendt, A, Katzenstein, P. J. „Norms, Identity and Culture in National Security”, y Katzenstein, P. J. (yp.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, стр. 33-75.
- Johnston, A. I. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, 1995.
- Johnston, A. I. „Thinking about Strategic Culture”, *International Security*, 19(4), 1995, стр. 32-64.
- Jones, D. R. „Soviet Strategic Culture”, y Jacobsen, C. G. (yp.): *Strategic Power: USA/USSR*, Macmillan Press Ltd., London, 1990, стр. 35-49.
- Jones, S. *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Katzenstein, P. J. „Introduction: Alternative Perspective on National Security”, y Katzenstein, P. J. (yp.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, стр. 1-32.
- Kier, E. „Culture and Military Doctrine: France Between the Wars”, *International Security*, 19(4), 1995, стр. 65-93.
- Kier, E. „Culture and French Military Doctrine”, y Katzenstein P. (yp.): *The Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, 1996, стр. 186-215.
- Klein, B. „Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defense Politics”, *Review of International Studies*, 14(2), 1988, стр. 133-148.
- Klein, B. „The Textual Strategies of the Military: Or, Have you Read any Good Defense Manuals Lately?” y Der Derian, J, Shapiro, M. J. (yp.) *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, Lexington Books, Lexington, 1989, стр. 97-112.

- Kupchan, C. A. *The Vulnerability of Empire*, Cornell University Press, Ithaca, 1994.
- Legro, J. „Military Culture and Inadvertent Escalation in World War II”, *International Security*, 18(4), 1994, стр. 108-142.
- Longhurst, K. *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy 1989–2003*, Manchester University Press, Manchester, 2004.
- Manners, I. „Normative Power Reconsidered: Beyond the Crossroads”, *Journal of European Public Policy*, 13(2), 2006, стр. 182-199.
- Матић, М. *Српска политичка традиција*, Институт за политичке студије, Београд, 1998.
- Meunier, S. и Nicolaidis, K. „The European Union as a Conflicted Trade Power”, *Journal of European Public Policy*, 13(6), 2006, стр. 906-925.
- Meyer, C. „Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms”, *European Journal of International Relations*, 11(4), 2005, стр. 523-549.
- Meyer, C. *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*, Palgrave, Houndmills, 2006.
- Poore, S. „Strategic culture”, у Glenn, J., Howlett, D, Poore, S. (ур.): *Neorealism versus Strategic Culture*, Ashgate Publishing Company, Burlington, 2004, стр. 45-75.
- Posen, B. „European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?” *Security Studies*, 15(2), 2006, стр. 149-186.
- Radaelli, C. „Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change”, *European Integration Online Papers*, 4(8), 2000 [наведено 18. 11. 2009.]. Доступно на адреси: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>.
- Rousseau, D. L. *Identifying Threats and Threatening Identities: The Social Construction of Realism and Liberalism*, Stanford University Press, Stanford, 2006.
- Smith, M. E. „Conforming to Europe: The Domestic Impact of EU Foreign Policy Co-Operation”, *Journal of European Public Policy*, 7(4), 2000, стр. 613-631.
- Stojanović, Đ. *Грађанско друштво: историјски развој концепта*, Медијска књиџара Krug, Beograd, 2006.
- Стојановић, Ђ, Штрбац, К. „Глобалне безбедносне трансформације: експанаторни потенцијал савремених приступа међународној безбедности”, *Српска политичка мисао*, 26(4), 2009, стр. 201-226.
- Synder, J. L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation R-2154-AF, Santa Monica, 1977.
- Synder, J. L. *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, 1991.

- Swidler, A. „Culture in Action: Symbols and Strategies”, *American Sociological Review*, 51(2), 1986, стр. 273-286.
- Swidler, A. „What Anchors Cultural Practices?” у Schatzki, T. R., Knorr-Cetina, K., Savigny, E. von (ур.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*, Routledge, London, 2001, стр. 74-92.
- Tilly, C. „War Making and State Making as Organized Crime”, у Evans, P., Rueschemeyer, D, Skocpol, T. (ур.) *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, стр. 169-191.
- Vajdenfeld, V. и Vesels, V. (ур.) *Evropa od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003.
- Вукчевић, Д. „Спољна и безбедносна политика ЕУ у светлу социјалног конструктивизма.”, *Српска политичка мисао*, 28(2), 2010, стр. 197-215.
- Weber, K., Smith, M, и Baun, M. (ур.): *Governing Europe's Neighbourhood: Partners or Periphery?*, Manchester University Press, Manchester, 2007.
- Youngs, R. „Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity”, *Journal of Common Market Studies*, 42(2), 2004, стр. 415-436.

Овај рад је примљен 17. јула 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12. августа 2010. године.